

"והנה כתי' בשלמה המלך ע"ה (מ"א ה' י"א) "ויחכם מכל האדם" שהי' בקי בכל חכמות שבעולם וחכמי אומות באו לשמוע חכמתו כדכתי' בקרא, והנה העיד על עצמו בספר חכמת שלמה רבתי ומייתי לי' ג"כ רמב"ן בהקדמה עה"ת שמימיו לא עיין בספרי חכמי האומות, אך מהתורה בעצמה בעוסקו ומעמיק בה מצא כל החכמות ההמה ע"ש ע"ד (אבות ריש פ"ו) כל העוסק בתורה לשמה זוכה לדברים הרבה ...".

[ח"י חת"ס ע"ז ס"ה, א']

"ונחזור לעניננו לומר שקטן שבישראל אומר תמיד האיך נבראו כל הנבראים ומי הקודם בתולדתו לאחר⁶ וחכמים שבישראל יש להם ידיעה בפסוקים האלו לכל מע"ב, ולמדת השמים והארץ והשמש כו' בכל יש רמז בפסוקים האלו, וכן תקון סוד העבור והתקופות נודעים מפסוק במנין אותיות וגימטריאות וג"ש נרמזים בפרשה וכמו שהיה דורש ר' יהושע מפסוק ארור אתה כו' נחש לכמה מוליד לשבע, והפילוסוף הוצרך להתיגע בו ז' שנה כו' וענין הגשם וצמח הארץ יודעים מפסוק ואד יעלה כו' וענין הנשמה שאיננה גוף נודע וברור מפסוק ויפח באפיו כו' ועוד יש ידיעה לחכמים בתענוג הנשמות אחרי מוות בג"ע מפ' ויטע ה' אלקים גן בעדן כו' ואמת כי הגן הזה נטוע הוא בארץ והוא תחת קו ההשויה כו' וסוף דבר כי בתורה נרמז לחכמים כל ענין הטבעים ומקבלת התורה למד שלמה ..."⁸.

[רמב"ן בדרוש תורת ה' תמימה, עמוד קנ"ט מספר כתבי הרמב"ן]

"ואין לו להביא רא"י מן הענפים (כנוי לחכמות החיצונות) רק מן השורש האמיתי הוא תורתנו הקדושה ומדרשי חז"ל, שהרי כל חכמות האומות אינם אלא פירות התורה שלנו ואין צריך לומר המוסרים והמשלים שלהם".

[כד הקמח לר' בחיי ע' אבל]

"... וכל חכמות הטבע הם בכלל חכמות יונית כל אשר הוא חוץ מן התורה ... אבל שאר החכמות אסור ללמוד אם לא ע"י התורה, וע"ז אמרו הפוך בה הפוך בה דכולה בה שהכל יוצא מן התורה, ובענין זה יש ללמוד אותם. אבל בעצמן מבלי שיצא מן התורה

והיינו שאאע"ה ראה עלה של אילן או עשב בשדה והתבונן ממנה שרשה בתורה ובקדושה, [מפי הג"ר אלי' בער וכטפויגל שליט"א].

6. [ואף שכתב שם לעיל מיניה בסמוך "וענין מעשה בראשית סתום ואני איני יודע אותו ואילו ידעתי אסור הייתי לפרשו ברבים", מ"מ כאן כתוב שהקטן שבישראל יודע עכ"פ האיך נבראו ומי קודם בתולדתו לאחר. וכעין זה ברמב"ן בראשית א', ג' מובא להלן בפרק ע"ח].

7. עיין לשון הר"ן שהעתקנו להלן [בפרק ע"ז] שמע"ב היא חכמת הטבע שא"א לדעת אלא בשפע אלקי יעו"ש.

8. ועיין באורך בספר מעוז הדת בפ"ג שהביא הרבה דוגמאות שתלו החכמים ענינים טבעיים בקבלתם מסיני, יעו"ש.

אסור ללמוד חכמת יונית. כך יראה והוא נכון. ומכ"ש שיש דברים באלו החכמות שהם קוצים גמורים והם דברי סרה על ד' ועל תורתו, ומזה לא דיברו חכמים. רק דיברו מן הדברים אשר אינם מגיעים אל האמונה, כמו ספר הטבע וספר המוחש ...".

[מהר"ל חידושי אגרות מנחות ס"ד ע"ב]

"אבל כשרצה הקב"ה להקריב אליו אומתו החביבה לו מאד הנה קרע את השמים וגלה להם מסתורין שלו עד שידעו כולם ונתברר להם באמת שכל ההנהגה של התחתונים בכל הפרטות שאפשר לחשוב אינה אלא ביד השכינה ואין לך דבר קטן בעולם שאין עומדים עליו כמה ענינים רמים וגבוהים מאד ...⁹.

כי זה מה שידועים ישראל שאין שאר האומות יודעים כלל מפני שישראל זכו לראות כל זה בהר סיני מה שלא ראו אומות העולם¹⁰, ואוה"ע א"א להם להתעסק אלא במה שהשכל האנושי נותן, וכבר כתבתי למעלה שהקב"ה רצה להסתיר שכינתו מן התחתונים והרי מסך מבדיל בפני התחתונים שלא יוכלו לראות האמת והיכן דברי העוה"ז משתרשים וניתלים, אלא שפעם אחת רצה הקב"ה, וקרע המסך הזה לפני כל ישראל עד שהעמידם על אמיתו ומשם והלאה נשארו הדברים חתומים¹¹ בלבם".

[הרמח"ל בהקדמתו למאמר הויכוח]

"כל החכמות משתלשלות מתורתנו ומשם מקורם, ושמה ישובו, כי כולם הם נערות המשרתות את המלכה, כמו שכתב הרמב"ם שהן לרקחות ולטבחות, וכולם צריכים לתורתנו. כאשר הארכתני בזה וחיברתי ספר מיוחד ... כי כל החכמות הם פרפראות וצורך לתורתנו".

[נערות דבש ח"ב דרוש ז']

"ואין נחת רוח לפניו בהיותינו עוסקים בספריהם כלל וא"כ מאין נדע כל הצריך לתורה והספר קטן וקצר מהכיל. אבל דע והאמן כי אם הוא זרתיים ארכו וזרתיים רחבו ארוכה היא מארץ מדה ורחבה מני ים ואין לך כל חכמה בעולם ומה למעלה ומה

9. ובספר רוח חיים להגר"ח מואלאזין [פ"א מ"ב] "וארז"ל אין לך עשב בארץ שאין לו מלאך ברקיע מכהו ואומר לו גדל, כי הגשמיות בעצמו אין לו כח ומציאות כלל לולי כח העליון השוכן עליו ומקיימו, וכח הרוחני היורד למעלה מקבל שפעו מגבוה ממנו וגבוה מעל גבוה וגבוהים עליהם עד התורה הק' כי ממנו תוצאות החיים וממנה יוצאים כל ההשפעות כי היא קדמה לעולם ועל ידה נבראו ונתקיימו כל העולמות והיא למעלה מכולם".

10. ובס' מדרש תלפיות לבעל השבט מוסר [ענף חכמה], "הנה ישראל נתעלו על כל האומות על קבלת התורה שהיא מקור החכמות עד אומרים עליהם רק עם חכם ונבון הגוי הגדול הזה, ובהיות כן אין יכולין ישראל להתערב עם אוה"ע כי אין הטבע מחייב שיתערב חכם עם בהמה, וכל החכמה בא לישראל מקבלת התורה בהר סיני ...".

11. עיין לשון ה"צדה לדרך", להלן בפרק כ"ו בשולי הגליון.

למטה ולפנים ולאחור שלא נרמוז במלותיה ובתיבותיה. ובלי ספק כי בפסוק החודש הזה לכם רמז כל חכמת קידוש החדש יותר ממה שהעתיק הרמב"ם מספריהם והיודע לשמש בפסוק הזה ימצא הכל מפורש ושום שכל. ועיין מש"כ הרמב"ן בפסוק זה ספר תולדות אדם שמצא חבור מרבינו שרירא גאון שהוציא מהפסוק הזה כל עניני שרטוטי הידים והפנים. וכן כולם כי המכתב מכתב אלקים הוא. ולמה לא הלא אנו מאמינים שברא העולם בתורה א"כ ע"כ מההכרח שיהיה שרשי כל החכמות העולמות מושרשים בה. ויותר מהמה מה שרמוז בה סתרי תורה מה שלמעלה מהשכל מזה לא נדבר עתה".

[חת"ס דרשות ח"א ק' ב']

"כלול בה [בתורה] כ"כ חכמה ודעת אשר יוצרך אפילו מי שהוא חכם גדול לעמול ע"ז כמה שנים ... ואיזה חכמה יש בעולם שאין רמוזה עיקרה בתורה באיזה מאמר קצר כגון חכמת התכונה שהוא מהלך השמש והירח והכוכבים שהיא חכמה גדולה רמוזה עיקרה במ"ע של קידוש החודש שנמסר לזה בע"פ כללי סוד העיבור ומבוארת במסכת ר"ה וברמב"ם הלכות קידוש החודש וכן חכמת ניתוח אבריו של אדם ג"כ רמוזה בהלכה אחת שנמסר למרע"ה דרוב מנין אבריו של אדם מטמא באהל ונמסר לו כמה אברים יש באדם ומקומן של כל האברים והיא משנה אחת בסוף פ"א דאהלות ע"ש מנין האברים ומקומן אשר היא עיקר חכמת הניתוח וכן חכמת המדיה והנדסה יש במסכת כלאים פ"ג ופ"ה וכן חכמת השרשת הזרעים והרכבת האילנות יש ג"כ בתורה וכן כל חכמה וחכמה וטבעיות כל הברואים ג"כ רמוז בתורה עקריהן ויסודותיהן ... ותראה שם נפלאות ... והכל נמסר למשה בסיני עיין ברמב"ן בהקדמתו על התורה ובספר יערת הדבש".

[חפץ חיים שם עולם פי"ב]

וכתב הרב ישראל משקלוב על רבו הגר"א:

"בשעה שסיים פירושו על שיר השירים וכו' והוה בדיחא דעת' ושמח בשמחת תורתו הק', ויקרא למחותנו וכו' וצוה לסגור חדרו, והחלונות סוגרו ביום והדליקו נרות הרבה וכאשר סיים פירושו נשא עיניו למרום בדביקות עצומה בברכה והודאה לשמו הגדול ית"ש שזיכהו להשגת אור כל התורה בפנימיותיה וחוצותיה כה אמר כל החכמות נצרכים לתורתנו הק' וכלולים בה¹² וידעם כולם לתכליתם והזכירם, חכמת אלגעברע ומשולשים והנדסה וחכמת מוסיקא ושיבחה הרבה ...¹³ וביאר איכות כל

12. ועיין מה שמובא להלן בפרק "ארוכה מארץ מדה ורחבה מני ים" (פרק צ"ב), בעובדא דהגר"א על הגילוי בפסוק "עלו זה בנגב", דבאופן אחד ידע כחות כל הנבראים וכו', יעו"ש.

13. וכתב שם לענין חכמת המוסיק"א, "הוא הי' אומר אז כי רוב טעמי תורה וסודות שירי הללים וסודות תיקוני הזוהר א"א לידע בלעדו ועל ידה יכולים ב"א למות בכלות נפשם מנעימותי ויכולים להחיות המתים וסודותי הגנוזים בתורה הוא אמר כמה ניגונים וכמה מדות הביא מרע"ה מהר סיני

קכב חיים באמונתם ידיעת הטבע והמדע של חכמי ישראל

החכמות ואמר שהשיגם לתכליתם רק חכמת הרפואה ידע חכמת הניתוח והשייך אליה וכו' וכן חכמת הכישוף אשר ידעוה הסנהדרין והתנאים והזהירו שצריך ללמדה כמוזכר בש"ס וכו' ועל חכמת פילוסופי אמר שלמדה לתכליתה ולא הוציא ממנה רק שני דברים טובים והם שבעים כחות שבאדם כמו שכתוב בפ' רבינו על ישעי' ע"פ ויצא חטר מגזע ישי וגומר ועוד דבר א' והשאר צריך להשליכה החוצה" [ע"ש עוד אריכות דבריו הנפלאים].

[ספר פאת השלחן בהקדמה]

"וידוע שהסנהדרין שהיו יודעים בע' לשון, שלא היה הענין בדרך לימוד ובילוי הזמן כי אם לפי שהיו יודעים כל התורה כולה, ובכח התורה ושמותיה הקדושים השיגו בחכמתם להכיר בע' לשון שאחיות השבעים לשון הם בכללות התורה וכמ"ש בסוטה שהתורה בכל לשון נאמרה"¹⁴.

[ספר טיב גיטין אות י' ס"ק ט"ז]

והשאר מורכבים". וכיו"ב ביערות דבש [דרוש ז'] שע"י חכמות המוזיקא "נבין כל עניני הטעמים ונקודות ושיר השירים בתורה ונועם מליצת הלויים ... וכולם יש להם שורש בחכמת האמת, וכל תנועה יש לה שרשים ... יעו"ש. וע"ע לעיל בפ"ט בשולח הגליון בשם מעבר יבק.

[והחינוך במצוה שפ"ד כתב לענין תקיעת חצוצרות "לפי שהאדם מהיותו בעל חומר צריך התעוררות גדול אל הדברים כי הטבע מבלי מעיר יעמוד כישן ואין דבר יעוררהו כמו קולות הנגון"].

14. [וכתב בעל משנת חסידים בספר יושר לבב שקיום ע' לשונות הוא ע"י מקצת הלשון הקודש שיש בהם וכענין ט"ט בכתפי שתים ופ"ת באפריקי שתים. ואיתא בדרשות ר' יהושע אבן שועיב, תלמיד הרשב"א, וז"ל, ונשאר לשון הקדש בישראל ובזרעם ואבדנו ממנו הרבה ונשאר ממנו קצת בפי האומות, וזה אמרם ריש פירקין דסנהדרין טט וכו' (כנ"ל) כי הוא לשון קדש, וכן בראש השנה, שכן בערביא קורין לדכרא יובלא, כי חלילה שנלמוד מצותינו הק' מלשונות הגוים ונשיא ראייה מלשונם הגרוע אבל הוא לשון קדש נשאר בידם והיתה הקבלה ביד חכמי ישראל כי אותו לשון הוא לשון קדש. [ועיין בדברי הגה"צ ר' ירוחם הלוי בס' דעת תורה, ויקרא עמ' ב'.]

ואיתא בס' הכוזרי בתשובת החבר אל הכוזרי ששאל שהרי לשון ערב הוא יותר שלימה ורחבה מעברית, וז"ל, והיא בעצמה החשובה שבלשונות ... שהיא הלשון אשר דבר בה ה' ית' עם אדם וחיה ... וכבר היה אברהם מדבר בארמית באור כשדים שהארמית היא לשון כשדים והיתה לו העברית לשון מיוחדת לשון הקדש והארמית לשון חול ... ומעלתה מדרך הסברא לפי העם המשתמשים בה ומה שהיה צריך אליו מהמליצה כ"ש עם הנבואה הפושטת ביניהם והצורך אל האזהרה ואל הנגונים והזמירות ... היתכן שיחסר להם מליצה בעת שהיו צריכים אליה לדבר כאשר תחסר לנו היום בעבור שאבד הלשון ממנו, הראית סיפור התורה המשכן והאפוד וזולתם כשהוצרכו אל שמות נכריות האיך מצאו אותם עד תומם ... וכן שמות העמים ומיני העופות והאבנים ...".

וגם ברמב"ם הל' תפילה פ"א ה"ד כ' שבגלות נתבלבלה שפתם יעו"ש, ועיין מש"כ ר' שמואל אב"ן תבון "פירוש מהמלות זרות" בסו"ס מו"נ נגד משורר אחד "נאצות ומכשולות ואבני נגף" במלות "מלאהו הבלים וטעיות ומכשולים".

פרק כ"ה

החוקרים מגששים כעיוור באפילה

אוצר החכמה

[1234567]

כתב הרמב"ם [בסוף שמונה פרקים] לענין השגת מציאותו ית', "ושקצר דעתנו מהשיגו כקוצר אור הראות מהשיג אור השמש שאינו לחולשת אור השמש, אבל להיות אור השמש יותר חזק מאור הראות שירצה להשיגו", ואמנם כיוצא בו הרי כל ענינים רוחניים ופנימיים אין ביכולת שכל האנושי להשיגם לאמיתם.

והאריך בעל הקה"י זצ"ל במכתב [קריינא דאגרתא ח"א, מ"ו] "כי אין לשכל אנושי מבוא כלל וכלל לענינים רוחניים ואלקות שהוא למעלה מהשכל, ודברי חכמי הזמנים אינם מאומתים אלא בדברים הנבדקים בחוש כענין חכמת החשבון, כימיה, ורפואה וכיו"ב אבל בענינים שאין בהם תפיסת החוש אין בדבריהם [חכמי הטבע] ממש כלל וכלל וכולם כליל יחלופו מדור לדור".

"כי מצד חקירתנו לא נוכל להשיג לעולם בדבר אלקים כלום, כי גם בעניני העולם השפל לא יוכלו כל חכמי הטבע לבא עד תכליתם, כי מי יגלה בחכמת המחקר סגולת העשבים והפירות וסגולת אבנים טובות ויקרות וסיבת תנועת הברזל באבן תחתיות, כי שם עמדו מתמיהים כל חכמי הטבע וכל אנשי תבונות, אף כי נאמר להבין מהם חכמות נכבדות ודעת אלקים נמצא, חלילה לנו חלילה לבוא אחרי המלך בגבהינו ולהרים יד ולחשוב מחשבות במה שלמעלה ממחשבותינו, כי הנה אבותינו ז"ל המה סדרו שולחן לפנינו, הם העמיקו שאלה ובאו אל תכלית הידיעה האמיתית ... ומה לנו אחרי זאת לחקור ולחטט אחר דבריהם האמת אתם, רק לשנות בצמא את דבריהם ככתבם וכלשונם ... כי בהיות האדם חסר השלמות, אין שכלו משיג אל תכלית הדברים ..." [וע"ע להלן בפרק ס"ה].

[ספר החינוך בהקדמה]

והנה יתבאר לפנינו ש"כל החוקרים המתחכמים בטבעיים, גם כי העמיקו חכמתם עד להפליא, מ"מ הרי מגששים כעיוור באפילה" [חת"ס] כי כל מה שידעו חכמי האומות אינו אלא מן החוש והנסיון¹. ונתבאר לעיל מהרמח"ל שבהר סיני זכו

קכד חיים באמונתם * ידיעת הטבע והמדע של חכמי ישראל

ישראל לראות "מה שלא ראו אוה"ע, ואוה"ע א"א להם להתעסק אלא במה שהשכל האנושי נותן ... והרי מסך מבדיל בפני התחתונים שלא יוכלו לראות האמת", ומכיון שגם החכמה משתלשלת מה"ת, ממילא הם ממשמשים כעור באפלה, [ובענין העומק שלא ידעו, עיין בענין הסמוך "הבריאה במבט התורה" והלאה. וע"ע להלן בפרק "הפנימיות של בעלי הפילוסופיה שזרקין לאשפה" (פ' ס"ג) שמוכא עוד בענין זה.]

יצחק החכמה

ויש להעתיק עוד מלשון הרמח"ל:

"כי מה שראו הפילוסופים מענין הבריות ודרכי הטבע - אינו אלא השטחיות הנראה לעינים וגם אינו האמת, אלא כל עניני הבריות מתנהגים על פי הנהגה אחת פנימית ופנימיות המתלבש בכל הבריות והוא מ"ש "הטבע" כמנין "א-להים", וזה הוא האמת שהסתיר הקב"ה מן הפילוסופים, וידיעה זאת לא ניתנה אלא לחכמי ישראל, ורוב מדרשי חז"ל המדברים במעשה בראשית ובעניני כל תולדות שמים וארץ סובבים על קוטב ההנהגה הזאת העיקרית והפנימית. על כן מתחלפים מדרכי הפילוסופים, ויש דברים שנראים זרים ושהחוש מעיד להיפך, אך האמת הוא שהם מדברים לפי ההנהגה האמיתית הנסתרת מעיני בני האדם והיא מסורה בידם מן הנביאים ומרוח הקודש".

החיים 1234567

[מאמר דוידכח סימן ק"ח]

והנה כתב החסיד יעב"ץ [בפירושו על אבות פ"ג מ"ח] שפנימיות זאת לא שייך אלא לישראל, וז"ל, "וזה הצלם אשר נברא האדם - נושא לכל החכמות, כי בו

1. וביאר בס' נשמת חיים [ריש מאמר השלישי] שיש ג' אופנים של השגה, וז"ל, "החוש, הקבלה, והמופת (נסיון). ומכאן יתברר ויתלבן אמיתת הדברים, והמה הדרכים אשר בהם תתחזק הנפש באיזו ידיעה ואמונה כי לא נוכל להכחיש מה שיאמת אותו החוש ולא מה שבא בקבלה מנביאי האמת והצדק בפרסום גדול ... ולא מה שאמת אותו המופת והראיה, ואולם ראוי שתדע ... הכי נכבד - הקבלה, כאשר נמשכה מאב לבן מקהל גדול ועצום אשר כולם כאחד ראו ... וזה כי לא אשר יראה האדם לעולם הוא אמת, כי האדם יראה לעינים ולפעמים סיבה מהסיבות יפול בהם הטעות ... פעמים רבות נראה שרואה - ואינו רואה אמיתת הדברים, גם לא כל מה שישפוט האדם בשכלו ראוי להחליט עליו שהוא אמת כי אף שהקב"ה ברא את האדם בשכלו ישר, המה בקשו חשבונות רבים ותהי האמת נעדרת ... ואתה תחזה שלא יהא בין שני פילוסופים הסכמה בשום דבר בעולם, זה אומר בכה וזה אומר בכה ... כי ההקשה השכלית היא חלושה מאד, וכאשר האדם יחשוב (שהוא) התיצב על דבר טוב - בא חבירו והורס את בניינו ובא ללמד ונמצא למד כי מעשה ידי אדם המה מעשה תעותעים, אשר ע"כ הראיה היותר עצומה והנכבדת אשר על פיה יתקיים כל דבר היא הקבלה האמיתית הכלולה בספר התורה כאשר נתאמת בנסיון יום מ"ת ..."

אפשר להשיגם כולם ... ובזה נשתתפו אנחנו, קהל ישראל, עם שאר האומות.² אבל נתיחדנו מהם בזכות אברהם, עליו השלום, בענין אחד, גדול מאד, והוא ענין אלקי אשר חל עלינו, כאמרו 'להיות לך לאלקים ולזרעך אחריו' ... ומכאן זכינו לתורה האלקית, שלא תפול תחת החקירה השכלית אבל היא למעלה ממנה, על כן לא תושג כי אם בנבואה.³ וזה הענין האלקי אשר אמרתי, הוא נושא התורה.⁴

"ואעפ"י שהיה הרב ז"ל חכם בחכמת הרפואה והטבע ובקי בנתוח, כי לא מפי הטבע והרפואה אנו חיינו ואנחנו על חכמינו ז"ל נסמוך אפילו יאמר לנו על ימין שהוא שמאל שהם קבלו האמת ופירושי המצוה איש מפי איש עד מרע"ה לא נאמין אל חכמי היונים והישמעאלים שלא דברו רק מסברתם ועל פי איזה נסיון ...".

[תשובות הריב"ש סימן תמ"ז]

"ולכך כאשר כלה השמן בכל הנרות, ולא הספיקו הבנה טבעית ומושכלות ראשונות להשיג עוד, וקצרה יד המושכלת להשיג, היה נר מערבי דולק מעצמו בלי שמן, והוא רוח שמים ממעל המאיר דבר בלי שמן, ומה שקצרה יד המושכל להשיג, השיג בעל רוח הקודש, וזהו ענין נר מערבי שהיה דולק כל היום בלי שמן כלל, ובלי הבנה קדומה וטבעית כלל. ולכן השיגו בעלי רוח הקודש יותר מה שנלאו חכמי מחקר להשיג ולמצוא לו מופת, כי רוח"ק למעלה ממושכל, ולכך היה דולק כל היום בלי שמן כלל ... ועל זה אמר הפסוק טוב שם משמן טוב, והיינו מי שמשיג הארת התורה משמו של הקב"ה ברוח הקדש, יותר טוב משמן טוב, שהוא הבנה במושכלות וחקירה מהקדמה להקדמה, כי בהם יולידו טעות וזיוף, כי זנתה אמם הובישה הורתם, כי החושים אשר עליהם נשען כל בית למודם יקרה בהם טעות וחילוף ...".

[יערות דבש ח"ב עמ' קכ"ג ולהלן]

"הביטו וראו מ"ש הרמב"ם ז"ל - אשר כל החכמים ודוקטורי פילוסופיא כולם כגרגר חרדל כנגדו ... ולא הרמב"ם בלבד, כי יותר מאלף גאונים קדמונים כמוהו,

2. ובמדרש שמואל שם מביא הכרעת מהר"ח ויטאל שאין לאוה"ע צלם אלקים, וז"ל, "אח"ז שאלתי את החכם המפואר האלקי הרב רבי חיים די וויטאל יצ"ו לבאר לי את דעתו בזה אם בכלל חביב אדם שנברא בצלם נכנסים בני נח אם לאו, והשיב לי כי בוודאי שאין הרשעים בכלל". [ועיין מתק לשון הראב"ד נגד הרמב"ם שפסק ששחיטת הנכרי מטמא במשא וז"ל, "א"א זו היא אחת מסברותיו ואין בכולן פחותה מזו כי הם כבהמות ואין מטמאין ואין מיטמאין, עם הדומה לחמור, הן גוים כמר מדלי, ואת כולם ישא רוח, והחושב אותם לכלום אסף רוח בחפניו"].

3. ועיין לעיל בפרק ח' שגם אחרי שנטלה נבואה מן הנביאים, הנה "נבואת החכמים שהיא בדרך החכמה לא נטלה אלא יודעים האמת ברוה"ק שבקרבתם" [רמב"ן], יעו"ש.

4. עיין בס' דעת חו"מ לר' ירוחם הלוי, ח"ב, מאמר כ"ט שהאריך בביאור דבריו ז"ל.

קכו — חיים באמונתם • ידיעת הטבע והמדע של חכמי ישראל —

אשר היו מלומדים בחכמת הטבע ובפילוסופיה ועוד שאר חכמות, ולא זזו מצדקתם כחוט השערה. גם בגודל חכמתם הבינו, שאין בחכמות חיצוניות שום ממש, כי אם דברים בדויים מלב, ולא למדו מחכמתם כי אם בשעה שנחלשו מגירסתם, ובמקום שאסור ללמוד תורה. וכל החכמות נתונים לחוטבי עצים ושואבי מים, לרחקות וטבחות לתורה הקדושה ... גם בזמנינו ראינו, רבנו הקדוש התנא האלוקי מוהר"ר אליהו מווילנא, אשר כל העולם ראו, שגדולי החכמים והפרופסורים היו לפניו כקליפת השום, ולא מצאו ידיהם ורגליהם בפניו בכל שבע חכמות, והודו שאין שכלו שכל בשר ודם, כי אם איש אלוקים נורא מאוד ... ותמיד היה מכריז שלא ללמוד שום חכמה זולת התלמוד ... ושאר החכמות לא היה לומד כי אם במקום שאסור להרהר בדברי תורה, ועם רוב חכמתו אמר שלא הגיע כלל למדרגת תנא ואמורא, כי כל דבריהם נכללו במ"ט שערי בינה, ושער החמישים נגד כולם אשר גם למשה רבנו ע"ה לא נתגלה ... והעבודה, אשר אם כל החכמים והדוקטורים בזמן הזה ראו את קדושתו, וזקוקין דנוראה מפומיה בכל חכמה ומדע, היו מתחבאים בנקרות צורים ...".

[הג"ר ר' אליהו רגולר זצ"ל בשו"ת יד אליהו ח"א סי' כ"ה]

"והבדלתם בין הבהמה הטהורה לטמאה כו', רצונו ע"ד דאמרינן בבכורות [ח':] גבי סבא דבי אתונא ור"י בן חנני' שידע טפי מנייהו זמן עיבורה של נחש אע"ג דאינהי עבדו עובדא והרביעה וכן בכל הטבעיים שבעולם אעפ"י שנקל לאו"ה לידע יותר מישראל כי הם מנסים הכל בניסיון ואוכלים השקץ והעכבר וטועמים טעמו ויודעים טבעו ומהותו, ממיתים אנשים וקטנים ומנתחים מתים לנתחים ללמוד בהם חכמת הניתוח וכה"ג מה שלא הותר לישראל, מרביעים מין על שאינו מינו לידע היוצא מהם, ובכל זאת חכמי ישראל בקיאים יותר מהם הרבה⁵, וכל חכמי הניתוח לא ידעו גידי הדם הקטנים אשר גלו לנו חכמי ישראל להסיר משום איסור דם דידע ודלועא, ורוב הלכות נדה ומראיהם וכדומה לא יבינו הרופאים אם הוא דם חמוד או שיבוא הדם מחמת חמוד

5. ועיין בהקדמת הראב"ד לספר "האמונה הרמה" שע"ז כתיב "כי היא חכמתכם ובינתכם לעיני העמים" ע"י שרואים שמה שהם עמדו עליה אחרי הפלגת חקירתם ותכלית חריצותם אלפי שנים ניתן לנו בלי עמל וחקירה מקובל מפי נביא, יעו"ש [וע"ע להלן בפרק ס"ג בענין זה].

וז"ל הנצי"ב [העמק דבר, דברים ל"ב, מ'], שביאר הכתוב סדר גאולה העתידה ב"ב בשני ענינים, א' האיק תהי' חשיבות ישראל בעיני אוה"ע אחר שהיו שפלים כ"כ כמה מאות שנה וכו' כי אשא וגו' והנה בשנות הבינים כאשר כיסה אופל הבערות בעולם לא היו חכמי אוה"ע חוקרים בחכמת הטבע ולא חקרו אלא באמונתם ובמה שלמעלה מן הטבע רק בכח המדמה, וע"כ היו ישראל הנלוזים מכל חכמתם וארחותם בזוים בעיניהם כי לא ידעו את ה' וישראל עמו וכח חכמתם, אבל כאשר אשא אל שמים ידי שאתו כחי לגלות כל סתרי הטבע כמה השפעה יש בכל יסוד ובכל בריאה להשפיע ברכה וטובה בעולם

כלל וזה הכל מסוד ה' ליראיו, וזה שהבטיח לנו פה הפסוק והבדלתם בין הטהורה לטמאה וגו' ר"ל שתבינו ההבדל העצמי בטבעו שבין מין לחברו אעפ"י שלא תשקצו את נפשותיכם בהם, ולא תטעמו טעמא דאיסורא מעולם."

[חתם סופר פרשת קדושים]

[אוצר החכמה]

"... ומי שהטביע הטבע ית"ש יודע סתריה, והוא מגלה סודו ליראיו. וכל החוקרים המתחכמים בטבעיים גם כי העמיקו חכמתם עד להפליא מ"מ כיון שאינם מקובלים מבעל מלאכת הטבע ית"ש, הרי הם מגששים כעיוור באפילה וכן בחכמת אצטרולגיא הם חכמים גדולים עד להפליא, אך בשכלם בלי קבלה, ואינם יודעים דבר על בוריה. ומה שזה סותר זה בונה וחוזר זה והורס בנינו. אמנם סוד העיבור שנמסר לנביאים ממרע"ה מפי הקב"ה אין בו ספק ונשכח מאתנו לפי שעה עד יבא מורה צדק אי"ה ויורנו. וזה שאמר כי היא חכמתכם ובינתכם ואחז"ל זה חשבון תקופות ומזלות, ואמרו רק עם חכם ונבון הגוי הגדול הזה כי מי גוי גדול אשר לו אלקים קרובים אליו כד' אלקינו בכל קראנו אליו, ומי גוי גדול אשר לו חקים ומשפטים צדיקים וגו'. ירצה בזה כי או"ה מעמיקים עצה בענינים הטבעיים זה באצטרולוגיא וזה בפילוסופיא וזה במוסיקה וכדומה וכל אחד מהם בעל מלאכה אחת.

וישראל כתיב והגית בו יומם ולילה אין רשות לעסוק בחכמות חיצוניות אלא בתורה לידע חוקי אלקים ותורותיו, או בתפילה לד' א' בכל קראנו אליו, ואפ"ה כל אחד מנביאי ישראל וחכמיה בקי בכל החכמות כולם יותר מחכמי או"ה וכו'. והטעם כי בעל הטבע ית"ש וכו' הוא מורה אותם איך נעשה זה ותו אין צריך עיון וחכמה. וזהו שיתפלאו או"ה עם חכם

וכו' ויהיו אז חכמי אוה"ע חוקרים בזה הרבה עד שיעמדו על נפלאות הבורא ית', ובוזה שיהיו עסוקים בחכמת המשפיעים יכירו כח ישראל וחכמתם וכו' יכירו וישכילו חכמת ישראל וכו' וממילא יתקדש שמו ית'.

6. עיין להלן [בפרק "חכמה בגוים תאמין" (פרק ל')] דברי הרמב"ם בהל' קה"ח בענין זה. ובס' ארץ צבי על מועדים להקוזיגלובער [מה"ר אריה צבי פרומר, ר"י חכמי לובלין] בילקוט האמונה, הביא מס' הברית [מאמר ד' פ"ג] וז"ל, בפ' כלל גדול אשר חכמים הגידו שמה [שבת ע"ה, ב'] מנין שמצוה על האדם לחשב תקופות ומזלות שנא' ושמרתם ועשיתם כי היא חכמתכם ובינתכם ... וכבר נתקיים הפסוק הזה שבטלמיוס היוני [ראה אודותיו: סדר הדורות אלף הרביעי ג"א תרצ"ב, אוצר ישראל ערך תכונה, ומדבריו מובאים בכתבי ר' אברהם אבן עזרא, ספר השם, ספר העולם, כלי נחושת, ספר המספיק, ובעיקר בספר העיבור] כתב שבח רב בהפלגה גדולה לחשבון המחזור והמולד בא' י"ב תשצ"ג, אשר בידינו באמרו שמזה מוכח שהיתה נבואה בישראל ובני נביאים הם, ודבר זה קיבלו מאבותם הנביאים, וספר יוחסין כתב שתמהו כל חכמי העמים בענין המולד של היהודים שלא נשתבש מעולם אפי' בחלק אחד ממנו ... והאברבנאל כתב בפ' לפ' בא [שמות י"ב] "שמפני עוצם החכמה שהיתה בחכמי ישראל בדבר הזה הפליג בטלמיוס היוני לשבח ולפאר מי שהמציא המחזור של י"ט שנה במלאכת העיבור אשר לבנ"י וכתב שזה יוכיח שהיתה ביניהם נבואה ... וחכמי העמים עם היותם מחוכמים מאד בחכמת התכונה ... בכל זאת כבר נצרכו לשנות חשבון לוחותיהם. וזאת אומרת ומורה באצבע שרק עם חכם ונבון ... עכ"ל היקר.

קכח : חיים באמונתם ידיעת הטבע והמדע של חכמי ישראל

ונבון הגוי הגדול הזה להבין לחשוב תקופות ומזלות וסתרי הטבעים כי הלא מבליים ימיהם בתפילה וכו' ובתורה ...".

[חת"ס דרשות ח"א דף ק ע"א]

"הנה כעת אין לי פנאי להתבונן ולדבר בזה, אך אני אומר מילתא פסיקתא, בכל דבר אשר ישפטו חכמי התכונה והטבע האחרונים אע"פ שהם השכילו בכמה דברים אשר לא השיגו חכמיהם הראשונים, עכ"ז עודם הם נבוכים בחכמתם ושוגים הם בכמה דברים, יען כי כל דבריהם בנויים ע"פ השערת השכל ... והגם דהשערה זו מביאים לה הוכחות וראיות ... בדברים אשר רואין אותם בעיניהם, עכ"ז יש פתחון פה לדבר ולומר לא ראי זה כראי זה ושמא זה כך וכך נמצא בו וכו"כ ישתנה טבעו ... ואפשר כי יבואו ימים אשר חכמי הטבע ... יוסיפו חכמה יותר ... יבואו לסתור כל ראיות אלו ...

וכבר נודע בענין כובד האויר ומשקל הרוח אשר היו הפלוסופים כולם מכחישים דבר זה ומשחקים על האומר שיש לאויר כובד ... ופערו פיהם לבלי חק על הכתוב באיוב בזה ועל מ"ש חכמים ... ואח"כ הם והם עמד השטן בהם והלעיגו על המכחישים והכריחו שיש לאויר כובד ... על כן אין ראוי לסמוך על כל אשר גוזרין חכמי הטבע והתכונה בדבר ומקום אשר לא ראו עיניהם אלא רק גוזרין בו ... מכח דברים שרואין בחוש. ומה שהגידו חז"ל בתלמוד ומדרשים על קצת מענייני הטבע והתכונה ודאי הם אמת וצדק אך הם קצרו הרבה בדבריהם והגידו הדברים ברמז דק אשר לא נוכל להבין כוונתם ממחסור הקדמות השייכים לדברים ולא נשאר לנו אלא לצפות לביאת מורה צדק ויורה לנו האמת בכל דבר ודבר בשמים ממעל ואשר בארץ מתחת".

[בן יהוידע בבא בתרא דף פ"ד]

"נתברר לי כי הפילוסופים לא ידעו כלל כחות הנפש נגד חכמי התורה ולא עוד אלא שאני הדיוט יודע יותר מהם בזה, למה?, לא בחכמתי הדלה, אבל בהביטי בתורתנו הקדושה אני יודע יותר מהם, ולדעתי כמו שאני רואה מהם אחשוב כי הכרתם בזה נגד חז"ל רזה מאד מאד וכולם הי' מוטעים בזה".

[ספר חכמה ומוסר להג"ר שמחה זיסל זצ"ל, ח"א סימן קצ"ח]

פרק כ"ו

חכמי האומות אין להם עסק בפנימיות הטבע

מדרש חכמים

אמרי חכמים

לפנינו יתבאר דהנה שגור בדברי חז"ל יסודות וידיעות בטבע אשר כפי תפיסתנו השטחית בחכמה ומדע נראים תמוהים, אכן לאמיתו של דבר לא דברו חז"ל על "הסבה הטבעית" אלא על "הסיבה שמחייב הטבע" [מהר"ל] אשר "בתוכם מתלבשין פנימיות מהשרשים" [רמח"ל] ונמצא שחכמת המדע מדברת על נידון אחר לגמרי לעומת חז"ל שדברו על שורש הטבע, והרי "כל הדברים האלה נראים שאינם אמיתיים לפי הנראה בחוש העין" רק משום ש"החכמה אשר לשאר חכמים אינה אלא חלק החיצוניות שלא נכלל בתורה" [רמח"ל].¹

וזה לשון המהר"ל [באר הגולה, באר החמישי] "חכמי האומות אף כי היו חכמים, היה חכמתם שכל האנושי, אבל חכמינו, חכמתם פנימית - סתרי חכמה, מה שידעו ע"פ הקבלה מרובם ורובם מרובם עד הנביאים ועד מרע"ה ... למען דעת כל עמי הארץ כי אין חכמה זולת חכמתם". ושם עוד "ואילו ידעו להבין דבר זה על עומקו, היו אומרים כי כל חכמי העכו"ם לאפס ותוהו נחשבו נגד הקל שבדבריהם".

וכתב הגר"י עמדין [בהגהותיו לספר א"ח] "דברי חכמי העולם עם המקובלים בכאן עולים בקנה א' עפ"י פשוטם כשיובנו על נכון, אמנם נבדלים הם בעומק הדברים שהחכמים החיצוניים אין להם אחיזה רק בקליפת העצים שקדמה לפרי ולא תגיע יד השגתם אל תוכן הדבר ופנימיות הפרי כיד ה' הטובה על חכמי התורה אלקית האוכלים מפרי עץ החיים"². ונתבאר לעיל שכל החכמה משתלשלת מן התורה כי שם מקורה ושרשה, "כי התורה כוללת כל הדברים בסוד פנימיות" [רמח"ל].

1. ועיין מה שמובא לעיל [בפרק כ"ג] מדברי נכד ר' אברהם אחי הגר"א בענין ידיעתם ז"ל בשרשי הענינים.

2. וכתב שם עוד, "אמנם חכמת הטבע של אנשי העולם היא מלבוש הגס העב למעשה בראשית [שהוא הפרי הגנוז ועצם ענינו במהותו] וחכמת[ם] הוא הטבעית של פילוסופים שעוסקים בקליפות החיצונות, שאינן למאכל ולא נחמדים להשכיל כי אין להם השגה רק במקרים ... ופילוסוף הכסיל בחושך הולך ואם ישיג דבר ידיעה בטבע הוא במקרה, ואפילו בכמה דברים טבעיים לא ידע סיבתם הקרובה

קל^{אוצר החכמה} חיים באמונתם ידיעת הטבע והמדע של חכמי ישראל

והנה לפנינו מדברי המהר"ל והרמח"ל בענין זה, וכן עובדא מהגר"א להראות שע"י "רוחניות התורה" אפשר להראות להכופרים "כל אמיתת חיצוניותיה בכל דבר ודבר בלתי אותות ומופתים גשמיים".

"התלונה השישית באמרם כי היה נעלם מהם [היינו מחז"ל הק'] חכמה האנושית, הם החכמות אשר לפי שכל האנושי, ולא שהיה נעלם מהם, רק דברו בהם בתכלית הזרות, ודבר זה אם היה כך, היה מורה על חסרון הידיעה והרחקה מן האמת כו'. וכבר נתבאר לך כי כל שהביאום לדבר זה לחשוב על חכמים כן זהו מה שמצאו בדבריהם שנתנו סיבות לדברים טבעיים שנתהוים בעולם, והיה נראה להם כי הסיבות האלו הם רחוקים שיהיה דבר זה סיבה טבעית, ובשביל זה אמרו עליהם שהיו רחוקים שיהיה דבר זה סיבה טבעית, ובשביל זה אמרו עליהם שהיו רחוקים מהחכמות האלו, אבל אין האמת כך כלל כי לא באו חכמים לדבר מן הסבה הטבעית כי קטון ופחות הסיבה הטבעית, כי דבר זה יאות לחכמי הטבע או לרופאים, לא לחכמים. אבל הם ז"ל דברו מן הסיבה שמחייב הטבע. והמכחיש דבר זה מכחיש האמונה והתורה כו'. אבל הדבר הוא כך, שהסיבה אשר נתנה התורה הוא הסיבה שלכל דבר יש סבה טבעית מחייב אותו, ועל אותה הסיבה הטבעית יש סיבה אלקית והוא סיבת הסיבה ומזה דברו חכמים כו' וכן בסיבות שנתנו בחכמה הלימודית אין הדברים סיבה ראשונה רק סיבת הסיבה" כו'.

[מהר"ל בספר באר הגולה באר השני]

"ולפרש דבר זה בפירוש גמור ולברר דבר זה היה ארוך מאד וכבר הארכנו בזה מאד, כי בנ"א הבלתי מבינים דברי חכמים היו קוראים תגר כאלו ח"ו לא היו יודעים דברים הנודעים לחכמי העכו"ם ובאמת כמו שהם היו חושבים עליהם כך הם רחוקים מן החכמה האמיתית כו'. אבל כלל אומר לך בדברי החכמים כי כל דבריהם הם שכליים והוא השגות המציאות על אמיתות¹ ולכך ביארנו לך מה שאפשר לבאר ובודאי לקצת בנ"א יהיה דברינו מסופקים או רחוקים מן המאמר עצמו, אך דע כי אין ספק בשום צד בדבר זה כי כך הוא פירוש דבריהם. ואם שלא ביארנו דבריהם על תכלית,

השפלה ואין צ"ל הרחוקה העליונה שנעלמה מהם, כי לא חלק להם בבינה, לכן אם החוק כל היום כמוס בסוד ירבה, לא תשמע ולא תאבה ...".

3. ואיתא בהקדמת ס' "צדה לדרך" [לתלמיד ר' יהודה בן הרא"ש] לענין חכמתנו לעומת חכמות הפילוסופים, "אמנם נביאנו וחכמינו המקובלים מהפועל האמיתי בלתי הקדמות והיקשים ישיגו הדברים על אמיתת מהותם וימצאו הדברים השכליים חקוקים בנפשם וכ"ש למי שהיה נאמן בית - דיבר ה' עמו פנים אל פנים בלתי משלים וחידות עד שהיה משיג הדברים מופשטים מכל חומר בלתי שום מחיצה מבדלת באספקלריא המאירה באשר לא השיגה יד שכל אנושי מצד הנבואה, ולימד ליהושע משרתו ולדומים לו הדברים כהווייתן וקבל ממנו כל נעלם" [יעו"ש עוד בכל דבריו על נוראות חכמת חז"ל הק'], וענין זה נתבאר היטב בענין "אגדות חז"ל" ובענין "הבריאה במבט התורה".

הלא דברינו הם אמת ואמונה לא יסופק בו רק מי שלא ידע דרכי חכמים כו' ואם ימצא עוד בדבריהם, שאין ספק כי לדברי תלונה אין קץ, יחפש בדבריהם עד כי יהיה נגלה לו דרך האמת או יניח אותו כמו שהוא עד כי יערה עליו רוח ממרום ולא יוציא מחשבת פיגול על חכמי העולם . . .

כי כבר אמרנו לך ענין חכמים שלא השגיתו כלל בענין הגשמי רק על ענין המהות כו' [וכן להלן שם] וכבר אמרנו לך כו' כי דברי חכמתם היו בחכמה והשכל ואינם דברים גשמיים, ולא היו דברי חכמים רק מן המהות ואין להם עסק בדברים החמרים הנגלים כו'.

[מהר"ל שם]

"אמנם הענין הוא משרז"ל בפ' חלק שהיה ראוי שתשקע החמה באמצע הרקיע כו' ואפרש לך עתה הענין הזה כי איך נבין שתשקע באמצע הרקיע כו' אך סוד הענין הוא משרז"ל בפרק לא יחפור תניא ר"א אומר העולם דומה לאכסדרה וכו' ור"י אומר לקובה כו' וזה המאמר צריך פירוש הרבה כי הלא כולנו יודעים שהרקיע מסבב את כל העולם מכל צד כו' וכל הדברים האלה נראים שאינם אמיתיים לפי הנראה בחוש העין. אך האמת הוא אעפ"י שהגלגלים והכוכבים הם דברים גשמיים, הנה בתוכם מתלבשין פנימיות מהשרשים כו' וכל הדברים שתמצא שאומרים רז"ל בענין השמש ושאר הכוכבים שאינם עומדים לפי הנראה לעינינו, מדבר הכל בפנימיות שלהם כו' ומי שאינו יודע דרכי החכמה אינו יכול להשיג אלא חיצוניות הדברים הנראה לפי הגשמיות כו' והנה בגלגל עצמו יש פנימיות וחיצוניות.

ועיקר מה שידברו בו חז"ל יהיה בפנימיות שלו⁴, שזהו ידיעת התורה המקפת כל החכמות אך הכל בסוד הפנימיות ולא בסוד החיצוניות שאינה שייך אליה. והבן היטב זה הדבר. כי החיצוניות לא יש בתורה אלא ענין המצות והעבודה, זהו לבד נקרא תורה. אך הפנימיות אדרבא הוא הכל תורה. כי התורה כוללת כל הדברים בסוד פנימיות, וכוללת העבודה בסוד החיצוניות. והחכמה אשר לשאר חכמים אינה אלא חלק החיצוניות שלא נכלל בתורה".

[רמח"ל בספר אדיר במרום, עמוד רל"ד והלאה בדפו"ח]

"אספרה אל חוק דבר אחד אשר שמעתי מפיו הקדוש, כאשר ישבתי לפניו ונתגלגל לפני הענין של החכם אריסטו⁵, ואמר רבינו הגאון שודאי הוא שהיה אריסטו כופר מהתחלה ועד סוף, שאילו בא לפני הייתי מראה לו סיבוב החמה והלבנה עם כוכביהם מאירים על השולחן הזה כאשר יאירו ברקיע השמים, ואיך היה מכחיש בדעתו לומר שהעולם מתנהג על פי טבע, וכי היה מהנמנע לשמעון הצדיק שהיה בדורו להראות

4. ולהלן [פ' ל"א] מובא ביאור בזה מדברי הרמח"ל בדרך ה' ש"מה שבגשמיים הוא המשך ... מה שנשתרש ונתיסד בשרשים הנבדלים ... והחכמה העליונה המשיכה את הדברים בהשתלשלות, יעו"ש.

קלב • חיים באמונתם • ידיעת הטבע והמדע של חכמי ישראל

לו נפלאות רבות מגבורת הש"י, אלא שהיה אריסטו יודע את בוראו ומכוין וכו'. ובאמת נרתעתי לאחורי בשמעתי הדברים האלו יצאו מפורשים מפיו הקדוש והטהור, אף הוא השיב אמריו לי, מה התמהון הזה, ע"י שם אחד הייתי עושה כל זה, והגאונים שאחר זמן הגמרא ידעוהו ג"כ".

[הגאון ר' מנחם מנדל שקלאווער זצ"ל בהקדמתו לפירוש הגר"א על מס' אבות]

ובביאור דבר זה כתב הגאון ר' יצחק כהנא תלמיד הגאון ר' יצחק אייזיק חבר ז"ל,
וז"ל:

"כמ"ש רבינו הגדול הגר"א ז"ל אשר בכל עת שאדם בטל מדיבור התורה הוא נעשה ערל לשון וערל פה, אשר על זה קודם נתינת התורה היה מרע"ה כבד לשון וכבד פה, היינו שלא יכול להראות לחכמי מצרים ולפרעה אותות ומופתים על חידוש העולם ויכולתו והשגחתו ית' בכל דבר, רק ביד על דרך גשמיות, אבל לא ברוחניות על דרך התורה. אבל אחר נתינתה יש יכולת לבני עליה המעטים בעולם להראות לכל הכופרים בה ובהשגחת הקב"ה ובדברי חז"ל האמתיים כל דבר ודבר וכל אמיתת דבריהם שאין בהם ח"ו שום נפתל ועקש אפילו בד"א, וכל דבריהם מאירים כספירין וכמ"ש החכם האמת עד לעצמו וכמ"ש רבינו הגדול הגר"א ז"ל על עצמו ומובא בהקדמת אבות דר"נ אשר היה יכול להראות לאריסטו ולכל החכמים שלו כל ענין חידוש העולם על השולחן וזה ע"י שם אחד ובזמן הגאונים ידעוהו ובודאי שמעון הצדיק שהיה בימיו ידע אותו ג"כ רק אחר שראה באריסטו שהיה כופר וגם לא הגיע הזמן לגלות את רוחניות התורה⁵ כמו שנאמר בסוף אז אהפוך על העמים שפה ברורה וכו', על כן לא רצה לדבר עמו בזה בפרט בעת הגלות נאמר מלכה וכו' אין תורה, על כן נגזר על כל חכמי ישראל אף שיש בכל אחד ניצוץ משה רבנו ע"ה כמו שנאמר בזוה"ק אעפ"כ מצד הגלות צריכין להיות כבד פה וכבד לשון שלא יוכלו לגלות פנימיות התורה אשר בה אפשר להראות להכופרים הידועים כל אמיתת חיצוניותיה בכל דבר ודבר בלתי אותות ומופתים גשמיים והיו מודים בהם בע"כ כאשר יהי' בסוף כנ"ל כי באמת פנימיותה וחיצוניותה הם דבר אחד ממש רק שהוא בחינת לבוש שוה ממש לאדם הפנימי הלובשה רק שעדיין לא הגיע העת לזה" כו'.

[ספר תולדות יצחק ח"ב פרק ל"ט]

פרק כ"ז

האמת כחכמי ישראל

לוצר התכנית

לפנינו יבואר עוד שכל דברי חז"ל אמיתיים גם כשדיברו על מציאות קיימת אשר כפי הנראה לעיני הבשר המציאות היא אחרת, והוא כמבואר לעיל שאין חכמי הטבע יכולים להשיג המציאות לאמיתה, [ועומק הענין הוא כדלהלן בענין "הבריאה במבט התורה"]¹. והנה בעל הקה"י ז"ל כתב לאחד [קריינא דאגרתא ח"א קנ"ח] "שכתבת במכתבך דברי המהר"ם ז"ל בלשון גאווה וזילזול שכתבת עליו שהוא נגד המציאות, וידוע כי על בעל גאווה אמר הקב"ה אין אני והוא יכולים לדור בעולם ומסלק ממנו השראת השכינה וכל היהדות שלו בסכנה ח"ו וכו' והיה לך לכתוב לא זכיתי להבין או צריך עיון".

והנה לפנינו מדברי הגר"א ובית מדרשו, ומרעק"א ועוד, בסוגיות הגמ' שמדברים על סיבוב החמה ואשר דברי חז"ל הק' אינם כפי הנראה בחוש העין².

1. איתא בספר מכתבים ומאמרים להרב שך ז"ל [ח"ד עמוד קכ"ו], סיפר לי אדם אחד כי זכה פעם להתלוות אל מרן החפץ חיים זצ"ל בדרכו, ויהי הח"ח הולך ומדבר בעניני אמונה, לפתע, נזרקה שאלה מפיו של אותו אדם על דברי הח"ח - "מהיכן יודע הרבי זאת?" נעצר הח"ח והשיב: "אינני יודע מה אתה שואל, הנה עכשיו יום, מהיכן יודע מר כי עוד מעט יבא לילה? אלא רק מפני שכתוב בתורה בפ' נח: יום ולילה לא ישבותו". בל נחשוב כי החפץ חיים היה תמים בדבריו, יהודי בטלן שאינו מבין כלום, הוא ידע כי האמת הזכה והבהירה אינה אלא זו הכתובה בתורה, החקוקה בחכמה האלקית.

ומענין זה סיפר הגר"ר חיים ברים זצ"ל [מרבה חיים ח"ב עמ' ס"ד], שראה דף רשום עם כמה נמוקים מהחזו"א בענין מצת מכונה, ונימוק אחד היה שאנו אין יודעים מהו חמץ ומהו מצה וזקוקים אנו לחז"ל שיאמרו לנו מצה מהי, לדוגמא אם נבוא אל גדול המומחים בעניני אפיה ונבקשו שיתן לנו עצה כיצד העיסה לא תתחמץ יתכן שידע הרבה ע"פ כללי אפיה וכו' אולם זה ברור שלא יעלה על דעתו ענין מים שלנו לשאוב את המים קודם שקיעה ולהשאירו בלינת לילה ... הרי זקוקים אנו לחז"ל שיאמרו לנו ואנו רק פועלים באפיית המצות כפי המסור לנו מדור דור עד מרע"ה".

וידוע עוד [בשם גדולי הדורות] בדברי הגמ' [גיטין ו' א'] שבבל לצפונה דא"י קיימא דכתי' ויאמר ה' אלי מצפון תפתח הרעה. הרי שהוכחה האמיתית שהוא בצפון אינו אלא מן הכתוב ולא מן המציאות הנראית לעין.

2. איתא בספר הפרדס להגאון ר' ארי' לייב עפשטיין זללה"ה [מבית מדרשו של הגר"א, ח"ב, ו'

קלד ■ חיים באמונתם • ידיעת הטבע והמדע של חכמי ישראל ■

איתא בגמ' [פסחים צ"ד ב']:

"חכמי ישראל אומרים ביום חמה מהלכת למטה מן הרקיע ובלילה למעלה מן הרקיע וחכמי העולם אומרים ביום חמה מהלכת למטה מן הרקיע ובלילה למטה מן הקרקע א"ר ונראין דבריהן מדברינו".³

ואיתא בגליון הש"ס על דברי הגמ':

"עי' שיטה מקובצת כתובות יג: ד"ה השבתנו על המעוברת שכתב משמו של ר"ת דאע"ג דנצחו חכמי א"ה לחכמי ישראל היינו נצחון בטענות אבל האמת היא כחכמי ישראל והיינו דאמר' בתפלה ובוקע חלוני רקיע". [ועי' להלן בפרק "זיוף ספרי

אורח החכמה

ע"ב בדפי הספר] מבאר שיטת ר"ת בענין השקיעה על פי המבואר כאן ומיישב כל התמיהות שתמהו עליו מן המציאות, וכלשונו שם "וכל הדברים האלה נראים שאינם אמיתים לפי הנראה בחוש העין אך האמת הוא כי אעפ"י שהגלגלים הם דברים גשמיים הנה בתוכם מתלבש פנימיות מהשרשים בסוד ספירות של העשייה וכל הדברים שתמצא שאמרו רז"ל בענין השמש ושאר הכוכבים שאינם עומדים לפי הנראה לעינינו מדבריהם, הכל בזה הפנימיות, שלהם עיקר ההנהגה, ומי שאינו יודע דרכי החכמה אינו יכול להשיג אלא חיצוניות הדברים הנראה לפי הגשמיות אבל העיקר הוא בפנימיות ההולך לפי ההנהגה הפנימיות".

[ובס' דברי יואל ס' תזריע (עמ' של"ו) מאריך בדרכים אלה ליישב שי' ר"ת מקושיות המהר"ם אלאשקר יעו"ש]. וע"ע בס' שפתי חיים [מועדים ב' עמ' קמ"ג שמאריך לבאר הענין ע"פ המהר"ל והרמח"ל שלפנינו יעו"ש].

וע"ע בשו"ת דברי יציב [או"ח סי' קי"ג] בענין שיטת ר"ת, וכתב "ואם יבא בזמנינו אלה ויאמר שאחד הפוסקים טעה בהמציאות, הוי בכלל אפיקורוס". [ועיין בדברי בעל הלשם (דרוש עץ הדעת סי' י"ג ד"ה ואין) בפנימיות ענין שיעור בין השמשות לפי שיטת ר"ת].

וכיו"ב סיפר הג"ר מיכל פיינשטיין זצ"ל בענין שיטת ר"ת בשקיעה שניה שהקשה הגר"י אברמסקי זצ"ל למרן הגר"י זצ"ל דכפי הנראה לעין הא הוי ודאי לילה גם מקודם, והשיב, וכי מן המציאות הנראית לעין תוכיח מידי לדיני התורה, אתמהה.

[ואף שמצינו שהגר"א בעצמו מוכיח נגד הר"ת מן המציאות, הנה הדבר פשוט שמי שיש ביכולתו לדון בתורה עם הר"ת, הרי כמו"כ הוא בר פלוגתא גם מהמציאות ומחמת עוצם השגתו בתורה ובמציאות גם יחד. וכיו"ב מצינו להחת"ס נדה י"ח, א', שמכריע כשיטת הרמב"ם מן המציאות החיצונית יעו"ש].

ואמנם גם במציאות גופא שייך פלוגתא וכדמצינו לדוגמא דברי הירושלמי [פסחים פ"ב ה"ד] דאיתא "בדקו ומצאו שאין לך בא לידי מצה וחמץ אלא ה' המינים בלבד ושאר כל המינים אינן באין לידי מצה וחמץ אלא לידי סרחון" ומ"מ הדר פליג ב"קרמית", ופריך "ויבדקנה", ומשני "על עיקר בדיקתה הן חולקין", הרי שבדיקת האחד הוכיחה לו שמביא לידי חימוץ, ולאידך עלתה לו הבדיקה שמביא לידי סרחון].

וראוי להעיר שאף שחזינו בש"ס שיסדו דבריהם ז"ל גם על פי פנימיות המציאות, מ"מ היכא שלא גילו לנו חז"ל את פנימיות הנמצאות, חובתינו רק להתייחס אל הגלוי בלבד ולא להתנהג למעשה אחרת. ועיין בס' נפש החיים סוף שער א' בענין דומה.

3. עי' בספר כוזרי שני, ויכוח רביעי סי' ש"ז והלאה שמאריך בסוגי' זו וכן בספר הברית ח"א מאמר

הראשונים" (פ' מ"ז) בשוה"ג על הידוע מר"א בן הרמב"ם בענין זה].

[ר' עקיבא איגר בשם שיטה מקובצת]

אוצר החכמה

עיי' משנ"ת לעיל בפרק "נשמרו מן הטעות ומן המכשול" (פרק ה') דודאי אין לטעות ולומר שיתכן ח"ו שם ותורת "טעות" בדברי התלמוד, כי כל מה שמובא בש"ס הוא בכלל או"א דברי אלקים חיים, והיינו כמו שמתבאר לפנינו - שאף שרבינו הק' אמר "נראים דבריהם מדברינו" מ"מ דעת חז"ל אמת הוא, ואשר על כן נקבעו דבריהם בסוגיית הגמרא ובכלל דברי תורה הם.

"ולפי שלא ידעו בו הפילוסופים והתוכנים, נשתבשו במהירות ואיחור הכוכבים ... והכחישו דברי חז"ל בחלוני רקיע, אבל על ידי התנין יתורץ הכל ..."

[הגר"א ספר יצירה פ"י משנה א']

"ורז"ל אמרו (פסחים צ"ד ב') ת"ר חכמי ישראל אומרים גלגל קבוע ומזלות חוזרין וחכמי א"ה אומרים גלגל חוזר ומזלות קבועין א"ר תשובה לדבריהם מעולם לא מצינו כו'. זה המאמר יפלא מאד בעיני העם האיק אמרו חכמי ישראל דבר המנגד החוש אם הגלגלים קבועים מעולם היה השמש והירח מהלכם שוה. אבל יבנה ויתכונן דברי חכמים ז"ל כו' ולחכמי א"ה לא נגלה זאת תעלומות החכמה לכן אומרים גלגל חוזר ומזלות קבועים כפי ראות המוחש שמהלך הגלגלים אינם שוים. אבל חכמי ישראל אומרים שגלגל קבוע כוונתם ... יעו"ש.

[הגר"א באדרת אליהו בראשית א', ח']

"ודבר זה מבואר ע"פ הענין שכתבנו במ"א לפרש עומק דברי חז"ל הק' במ"ש שהחמה בלילה מסתלקת למעלה מן הרקיע ולמחר ביום בוקע חלוני רקיע

ב' שמביא מספר המורה גירסא אחרת בגמ' ומה שדנו בה כמה קדמונים. ועיי' בשו"ת דברי יציב [יו"ד, י"ד, ושם סי' ד', וכן באו"ח סי' קי"ג] שמביא מהפוסקים בענין כמה דינים שנקבעו ע"פ קבלה ולא לפי דעת חכמי הטבע, יעו"ש באריכות דבריו.

4. וכיוצ'ב בס' בן יהוידע שם, ומבאר עוד "כי רק מצד חסרון ידיעה שיש לבני אדם בענינים אלו אז נראין דברי חכמי אוד"ע יותר ... ואני אומר דמ"ש חכמי ישראל חמה ביום מהלכת למטה מן הרקיע ... קאי על כח הנשמה שלה אשר תוקף החום שלה הוא בא מן כח הנשמה שבה ... וכאשר תשכיל להבין איך הוא מצב שבעה ארצות ואיך הם עומדים בכדור הארץ [א.ה. עיי' להלן בפרק ל"ג], תבין דברי אלה בטוב טעם ... ואיך שיהיה ידוע תדע באמת ובאמונה כי דברי חכמי ישראל בכל מקום המה חיים וקיימים, שהם אמת ודבריהם אמת, ומלבד הסוד אשר כווננו לרמוז אותו בתוך דבריהם, הנה לפעמים תמצא שגם בדרך הפשטי יש להם כוונה עמוקה, ומחמת שאנו חסרים כמה הקדמות גם בדרך הפשט, לכן אין אנחנו מבינים כונתם על האמת אפילו כפי הפשט של הדברים ואנחנו מצפים לביאת מו"צ שאז השי"ת יאיר עינינו ונראה נפלאות מתורתו ונבין דברי חכמים וחידותם ונשיג האמת לאמיתו."

קלו חיים באמונתם . ידיעת הטבע והמדע של חכמי ישראל

ומתחדשת החמה שדבר זה סותר למה שנתברר בחוש ובחקירה שהחמה אינה מסתלקת שום פעם ומסבבת תמיד בכל עת. בלילה היא הולכת בחצי אופק התחתון וכתבנו שלא ירדו כולם לעומק דברי קדשם שכונתם על פנימיות אור הגנוז בחמה ...⁵.

[ספר שיח יצחק לר' יצחק אייזיק חבר עמוד ק"ל בדפוס]

"וזה סוד גדול בדברי רז"ל מ"ש עתיד הקב"ה להוציא חמה מנרתיקה בסוד מאורות הנ"ל, שכבר אמרנו שחמה יש לה פנימיות וחיצוניות כמו שהוא בכל דבר ... ובזה מתורץ מ"ש רז"ל שהחמה מהלכת ביום תחת הרקיע ובלילה הולכת מעל כיפת הרקיע ... ובאמת חכמי התכונה אמרו שבלילה הולכת למטה מן הארץ ואמרו חזרו והודו חכמי ישראל לחכמי האומות, וח"ו שיחזרו מדבריהם שהם מסורות בידם מנביאים הקדושים, אלא שניהם אמת, שזה בפנימיות וזה בחיצוניות ... שבתוך החמה יש פנימיות והוא סוד האור שנברא ביום הראשון שנגזר שם ואינו מאיר לעולם אלא דרך החמה החיצונית ... והבן הענין העמוק הזה מאד מאד, ובזה תבין כמה דברים וכמה מאמרי רז"ל ויפתחו שערי אורה".

[הגאון רי"א חבר, ברית יצחק עמ' ד']

5. וראוי להביא דבר כללי בענין אור השמש [שהוא המחיה את כל כדור הארץ] אשר מפיק אורה על הרבה ענינים סתומים ונעלמים בענין החמה, הנה כתב הגאון ר' יצחק אייזיק חבר [אפיקי ים נדרים ח'], "שצריך שתדע שכל מה שדברו חז"ל בכ"מ בענין הילוך חמה ולבנה וכוכבים, הכל מדברים מענין אחר שלא ידעו זה חכמי או"ה הטבעים, והוא שמקובל בידינו מפי חכמי אמת שבכל הנבראים יש בהם פנימיות וחיצוניות שהם נפש ורוח ... וכמו"כ השמש וירח וכל כוכבים יש להם פנימיות וחיצוניות, והם אור הראשון שהיה בו ימי בראשית שנאמר בו יהי אור - הוא הפנימיות, ואח"כ נגזר האור כשנבראו ה'מאורות' ביום רביעי ... ולא כתיב 'אורות', אלא הוא גוף אחד עב יותר שבו נתלבש אור הפנימי של המאורות ... שנגזר ונתעלם תוך המאורות שהם עתה למראה עינינו, וגוף החיצון הזה הוא גלגל חמה שאנו רואים ... ולעת"ל שאז יהיו הצדיקים בגופם הפנימי הזך לא יהי יכולים לשמש בגוף החיצון של החמה הזאת שאנו רואים, ולהם יתגלה פנימיות השמש ... והוא מ"ש והיה אור הלבנה כאור החמה ... יעו"ש עוד.

ואלה דברי המשגיח ר' ירוחם הלוי זצ"ל [פ' לך לך עמ' פ"א], "ועכשיו נבוא ונתבונן ... באור השמש גופא, ונשאל מאין זה האור לשמש, הלא אורה שלה הוא מאשר מקבלת מזהרורי אור הכבוד ית"ש - 'המאיר כולו בכבודו', וזה אחרי השתלשלות התלבשות והתגשמות באור השמש כי אור כבודו ית' אינו כפי דמיונינו והשגתינו כלל, ובמדרש אמרו 'מלמד שנתעטף הקב"ה כשלמה והבהיק זיוו הדרו מסוף העולם ועד סופו ... וכשאנו רואים אור השמש, הנה את אור השי"ת אנו רואים - היינו במדה שנתן להתגלות ע"י גלגל החמה ... שהאור שאנו מקבלים הוא ע"י השמש ובשם אור השמש הוא שנקרא - אף כי אור כבודו הוא".

ויעו"ש עוד [עמ' י"ב] "אנו מסיימים בברכת המאיר לעולם כולו בכבודו, מה הביאור בזה, הנה זהו סוד המאורות כי הארתם מכבודו באה, שאומרים אנחנו 'אור חדש על ציון תאיר' ... הנה מה שיהיה בעתיד בגלוי. הוא עכשיו באתכסיא. כי באמת גם היום הנה הבורא ית' הוא המאיר. כי כל ענין המאורות הוא

איתא בגמ' [סנהדרין צ"א, ב'] א"ל אנטינינוס לרבי מפני מה חמה יוצאת במזרח ושוקעת במערב, א"ל אי הוה איפכא נמי הכי הוה אמרת לי, א"ל הכי קאמינא לך מפני מה שוקעת במערב, א"ל כדי ליתן שלום לקונה שנא' וצבא השמים לך משתחווים, א"ל ותיתי עד פלגא דרקיע ותתן שלמא ותיעול, משום פועלים ומשום עובדי דרכים. וכתב ע"ז הג' ר' יצחק אייזיק חבר:

"מאמר זה נתבאר יפה בכתבי החסיד המקובל האלקי ר' משה חיים לוצאטו, ובכדי להראות עומק דברי חז"ל וגודל חכמתם, וגם להסיר דיבת מטילי דופי ופגם בקדשי שמים הלא חמה רשעי הדור אשר מסט' דערב רב קא אתו, אשר רבו המתפרצים בעו"ה בדור הזה המלעיגים על דבריהם הק' ואמרו שלא ידעו ולא יבינו חז"ל בדרכי חכמת התכונה וסדור המאורות והגלגלים אשר ידוע בפי כל חכמי האומות.

לזאת ראיתי להעתיק דבריו הק' אשר הם גנוזים וחתומים באוצרות ... אעתיק את לשונו הזהב ממש וז"ל, ואפרש לך עתה ענין הזה כי איך נבין שתשקע החמה באמצע הרקיע, ואין השקיעה אלא שיורדת אל חצי התחתון למטה מן האופק, אך סוד הענין מ"ש רז"ל בפ' לא יחפור [ב"ב כה, ב'] תנא ר"א אומר עולם לאכסדרה הוא דומה וכו', וזה המאמר צריך ביאור הרבה כי הלא כולנו יודעים שהרקיע מסבב העולם מכל צד והשקיעה של השמש אינה אלא ירידתה למטה ואיה נצייר שנכנסת למעלה מן הרקיע, אך באמת ג"כ מסדרי התפלה סדרו ובוקע חלוני רקיע מוציא חמה ממקומה וכל הדברים האלה נראים שאינם אמיתיים לפי הנראה בחוש העין, אך האמת הוא כי אעפ"י שהגלגלים והכוכבים הם דברים גשמיים, הנה בתוכם מתלבש פנימיות מהשרשים".⁶

[ספר אפיקי ים סנהדרין צ"א ע"ב]

המראה לכבודו שהוא הוא המאיר לעולם כולו, השמש היא רק כמו 'נורה' המחוברת למרכז החשמל ע"י חוטי ברזל והאש המרכזי הוא הדולק והמאיר, מקבלת היא השמש זרמי אור של הקב"ה ומהם הואר על הארץ, השמש רק מובילה קרני אורו של הקב"ה לארץ ולדרים עליה, אבל לא ממנה ולא מעצמותה מאירה לנו ... אין לנו ציור ותיאור, לו ידע האדם מה הן המאורות - על ידי מי הן נאורות - ע"י הקב"ה בעצמו ובכבודו ... כי אז היה בורח מהבריאה".

ויש להביא מדבריהם ז"ל [במדרש תדשא פרק א'] וז"ל, כתיב ויאמר אלקים תדשא הארץ וגו' - אמר ר' פנחס בן יאיר למה ביום השלישי גזר הקב"ה להצמיח דשאים ועשבים ופרי אילנות מן האדמה וביום הרביעי ברא מאורות, אלא להודיע כח גבורתו שהוא יכול להצמיח אדמה בלי מאורות, עכ"ל.

[וגם לענין אור הלבנה, הנה הירח הנראה לעינינו אינו אלא לבוש חיצוני אל ה"לבנה" האמיתית. ויש לציין לדברי המדרש מובא בפ' הרא"ש עה"ת [פ' בראשית] - "בשעה שנזף הקב"ה בלבנה ונפלה, נפלו ניצוצות ממנה על פני כל הרקיע וכבו המאורות, ונקראו כוכבים על שם שכבו מאור הלבנה".]

6. ובענין הנס של "שמש בגבעון דום" [בספר יהושע פרק ו'] דכתיב "ויעמוד השמש בחצי השמים ולא אץ לבוא כיום תמים", כתב הג' ר' י"א חבר [שיח יצחק עמ' ק"כ], "והדברים כפשוטם ומשמעם,

קלח חיים באמונתם ידיעת הטבע והמדע של חכמי ישראל

"כשנחלקו ר"א ור"י אם העולם כאכסדרה או כקובה וכן אותו שבפרקי דר"א שחוקות השמים אחוזים באוקיינוס שדברים הללו מביאים את ההוללים ואת הליצנים מעוטי מדע וחסרי שכל להתלוצץ וללעוג כאילו חז"ל לא היה להם ידיעה כלל במוחשות אבל עומק מצפון כוונת לשונם וקלות הדעת וקיצורו של אנשים הבלתי מכירים חסרונם גרם להם שטות זה ועשאם כאבן דומם בלי הרגשה להכיר ולהבין שפירוש הדברים והבנתם על האמת נעלם מהם כי לא דיברו בעניני סדרים כאלה אלא עם משכילים ביניהם המבינים לשונם ורמזיהם ...

וכאן נמשך בעל הספר אחר הטבעים לגמרי, שבקיה לחסידותיה ... הראה מפשט דברי חז"ל בתלמוד ובמדרשים שלא יסבלו הבנה אחרת אלא שהגשמים יורדים מן השמים ממש כפשט הכתובים ומשמעותן אך אמנם ודאי נראה שגם דעת חכמי הטבע אמיתית היא שהמטר הוה מעדן העולים מן הארץ ... וככתוב גם בתורה אבל ודאי יש שני מיני גשמים ודברי החוקרים יתקנו בגשם טבעי אולם לפי דברי התורה אלקית והחכמים הנאמנים ישנו גם מטר עליון רוחני היורד מן השמים ממש ומאוצר הטוב דוקא ומתלבש בגשם גשמי וזה בהיות ישראל על אדמתו וברכת ה' היא תעשיר לעם סגולתו שנתייחד בהשגחה פרטית בהצלחה אלקית למעלה מהטבע באופן נפלא משאר כל האומות ויתר הארצות ששותין מתמצית ששולח להם על פני חוצות וכבר

ולא כאשר חשבו רבים אשר נמשכו אחרי פילוסופיה הארורה שפחה בישא שהוציא הדברים מפשוטם ח"ו לנו מאמינים מקבלי דת וחכמה אמיתית לומר כדברים האלו, אבל הדברים מאירים ומזהירים שבאמת יש פנימיות בצבא השמים והוא כמ"ש במק"א בענין נפש החמה שדיברו בו חכמינו הק' בכל מקום והוא אור הראשון הגנוז ... והוא נגנוז בחמה החיצונית ... ויהושע בצדקתו ... פעל ועשה רושם גדול בבריאה אשר האירה הארץ והשמים מכבודו ית' אחר יסתלק הענן העב המחשיך אור העליון, אז באמת גרם במעשיו שביתת כחות השמש הגופני החיצוני וגרם לו לעמוד בבטול כחותיו ... ונתגלה אור הפנימי של השמש שהוא למעלה מזמן המוגבל ולכן נתגדל היום ולא אץ לבוא וכו', והטעם כי אף שסידור הטבעי החיצוני פעל בטבעו שהוטבע עליו בתחלת הבריאה שנברא בחסד אין תלוי בתורה ובמצוות כי הטבע עושה שלו, אעפ"כ סידור הפנימי הנסיי המלוּבש בכל הבריאה ... הוא תלוי ע"פ התורה והמצוות ומתנועע ע"פ העבודה וטוב טהרת העבודה ... ועל ידה משתנה סידור הטבעי ... יעו"ש עוד באורך.

ובמהר"ל [ספר הגבורות בהקדמה שניה] האריך בזה, ובא"ד כתב, "כי לא היה העמידה רק ליהושע ועמו וכן לבנ"א אשר היו באופק ההוא, ולשאר בנ"א היתה תנועת השמש כדרכה, וזה יותר הפלא ופלא כי ליהושע ועמו באופן ההוא היתה עומדת, ולשאר בנ"א באופק אחר הולכת ... ואם יאמר איך יתכן דבר זה בציור כי תלך השמש ותעמוד בפעם אחת ... אפשר ויכול להיות שתלך השמש מצד ענינה הנהוג ותהיה עמידה לה מצד הנס ... יעו"ש.

7. וכיו"ב איתא בגמ' [תענית ט', ב'] ר' יהושע אומר כל העולם כולו ממים עליונים הוא שותה וכו' שהעננים מתגברים ועולים לרקיע ופותחין פיהן כנוד ומקבלים מי מטר, ושם עוד [י', א'] כל העולם כולו מתמצית גז עדו הוא שותה. יעו"ש עוד.